

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 35. Yılı

Avrupa Konseyi üyeliği, salt üst düzeydeki yöneticiler ve Dışişleri görevlilerince yürütülecek türden bürokratik bir ilişki değildir. İnsan Hakları Sözleşmesi, yargı bağımsızlığından savunma hakkının ayrıntılarına, siyasi ve sendikal özgürlüklerden kişi dokunulmazlığına kadar, çağdaş yaşamın vazgeçilmez güvencelerini tanımlamaktadır.

GÜNEY DİNÇ İzmir Barosu Avukatlarından

İnsan hakları konusundaki uluslararası sözleşmelere yöneltilen en önemli eleştiriler, denetim ve güvence yetersizliği üzerinde toplanmaktadır. İnsan haklarının yaşatılıp geliştirilmesi, çok yönlü bir uygarlık sorunudur. Uluslararası yaşam koşullarındaki farklılıklar, hukuksal birliğin kurulmasını geciktirmektedir. İnsan hakları denince, ilk anımsanan, savunmasız kişilere yöneltilen işkence ve kötü davranış savları olmaktadır. Gerçekten, yığı ve kitlesel kıyımların yaygınlaştığı, işkencenin olağan sorgulama ve cezalandırma yöntemleri arasında girdiği toplumlarda, insan varlığının saygınlığından söz edilemez. Böylesine olumsuzluklar, çağımızın demokratikleşme sürecinde belirleyici yeri olan insan haklarının daha geniş boyutlarda uygulanmasını engellemektedir. Özgün bir bilim dalı durumuna gelen insan haklarının serpilip çetirilmesi, insanlığın evrimi ile doğrudan bağlantılıdır. Ekonomik çelişkilerden kaynaklanan iç ve dış etkenler nedeniyle uygarlığın tadını çıkaramayan ulusla-

rın çoğunlukta olduğu dünyamızda, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesi'nde açılan yarılar, şaşırtıcı gelmemelidir.

Avrupa Konseyi'nin girişimleri ile otuz beş yıl önce imzalanan "İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya İlişkin Sözleşme", uygulamada daha başarılı sonuçlar verdi. Avrupa uluslarının siyasi ve ekonomik düzeyleri, büyük ayrımlar göstermeyen insan dokusu, saptanan kurallara göreceli bir canlılık kazandı. Avrupa Konseyi'nin, "Birleşik Avrupa" amacını gerçekleştirmeye yönelik çalışmaları, özellikle kişi ve devlet ilişkilerinin ele alındığı kamu hukuku alanında yoğunlaştı. Konsey üyeliğine katılmanın ve bu bağlantıyı sürdürmenin ön koşulu, Kuruluş Sözleşmesi'nin 3. maddesinde şu tümce ile özetlendi:

"Avrupa Konseyi'nin her üyesi, hukukun üstünlüğünü ve egemenliği altındaki tüm kişilerin insan haklarından ve temel özgürlüklerden yararlanma ilkelere kabul eder."

Avrupa'nın bütünleşmesinde hukuk birliğine öncelik veren gi-

rişimin, hukuka yabancı düşen etkenlerle yıpratılıp, uluslararası gerginliklerin tuzağına takılmaması için, Kuruluş Sözleşmesi'nin birinci maddesinde, "Ulusal savunma ile ilgili konuların, Avrupa Konseyi'nin yetkileri içersine girmediği." belirtildi. Sivil bir kuruluş olarak doğan Konsey'e gerçek kimliğini kazandıran belge, topluluğun anayasası konumundaki, İnsan Hakları Sözleşmesi oldu.

Avrupa Konseyi üyeliği, salt üst düzeydeki yöneticiler ve dışişleri görevlilerince yürütülecek türden bürokratik bir ilişki değildir. İnsan Hakları Sözleşmesi, yargı bağımsızlığından savunma hakkının ayrıntılarına, siyasi ve sendikal özgürlüklerden kişi dokunulmazlığına kadar, çağdaş yaşamın vazgeçilmez güvencelerini tanımlamaktadır. İnsanın nesnel ve düşünsel varlığının eşitlik içinde gelişmesini öngören somut ölçütler koymuştur. Üyeliğin getirdiği yükümlülükler, dışa dönük bağlantılar görünümünü taşıya bile, özünde, devletlerin kendi uluslarına karşı gerçekleştirmeyi üstlendikleri içsel görevlerdir. Bunların üye ül-

kelerin yurtdaşlarıncı bilinip tartışılması, onların en doğal haklarıdır. Halkın istemli (iradeli) katılımı olmadan çoğulcu ve özgürlükçü yaşam düzeyine varılmayacağı gibi, bu temel üzerinde gelişmesi öngörülen Konsey ilkeleri ile uyum kurulamaz.

Her gün yeni özgürlük arayışları içine giren Avrupa'nın yalın kişileri, topluluğun demokrasi anlayışı ile bağdaşmayan gelişmeleri, kendi haklarını geriletecek davranışlar olarak nitelemektedir. Kuşkuyla genelleşmesi, siyasi partileri, giderek hükümetleri yönlendiren kitlesel denetime dönüşmektedir. Bu yetkinliğe ulaşan toplumlarda, seçimle yönetime gelenlerin, kamuoyunun yargularıyla çelişmesi, kolayca göze alınmamaktadır. İnsan haklarının en önemli güvencesi, demokratik kamuoyudur.

ULUSLARARASI DENETİM ORGANLARI

İnsan Hakları Sözleşmesi, uluslararası denetim organlarını da birlikte getirdi. Bunlar, Sözleşme'ye katılan ülkelerin birer temsilcisinin görev yaptığı, İnsan Hakları Komisyonu ve İnsan Hakları Mahkemesi'dir. Sözleşme'nin 25. ve 46. maddeleri, üye ülkelerde insan haklarına aykırı uygulamalardan yakınan "...her gerçek kişi ile hükümet dışı kuruluş veya insan topluluklarına..." bu organlara başvuru olacağını tanıyor. 1954 yılından, 1984 sonuna kadar, İnsan Hakları Komisyonu'na sunulan 11295 başvurunun 10566'sı incelenip karara bağlanmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 1960-1984 yılları içinde 93 davayı so-

nuçlandırmıştır.

Bireysel yakınmaların İnsan Hakları Komisyonu'nda ve daha sonra da İnsan Hakları Mahkemesi'nde götürülebilmesi için, ilgili devletlerin, bu organların inceleme ve yargılama yetkilerini benimsemesi gerekiyor. Konsey'in 21 üyesinden, Kıbrıs, Malta, Yunanistan ve Türkiye dışında kalan ülkeler, Komisyon'un yetkisini kabul etmiş bulunuyorlar. İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı denetimini benimsemeyen Konsey üyeleri ise, yalnız Malta ve Türkiye'dir. Bu görünüm düşündürücüdür. Türkiye'nin Avrupa Konseyi ile ilişkilerinde, başlangıçtan beri gözlenen büyük eksikliği budur.

Avrupa hukukunun ortak ilkelerini saptamak, Konsey çalışmalarının yoğunlaştığı alandır. Üye ülkeler, anayasalarından başlayarak, hukuksal düzenlemelerini, bu kurallar doğrultusunda yenilemektedir. Yasaların ve iç hukuk uygulamalarının sınıdığı uluslararası mahkemenin yargı yetkisi dışında kalmak, Türkiye üzerinde odaklaşan siyasi tartışmaların temel nedenleri arasındadır. Üye devletlerin birbirlerine yönelttikleri eleştirilerin Bakanlar Komitesi ve Danışma Meclisi gibi siyasi organlarda ve İnsan Hakları Komisyonu'nda incelenmesi için, bireysel yakınmalarda olduğu gibi, ön izine gerek bulunmuyor. Konsey üyeliği, karşılıklı siyasi denetimi de birlikte getiriliyor. Yerel uygulamaların, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargısal denetimi dışında bırakılması, bu olaylardan kaynaklanan sözleşmeye aykırılık savlarının, doğrudan siyasi organlarda tartışıl-

masına neden oluyor.

Yirmi beş yıllık adaletli uygulamaları ile uluslararası saygınlık kazanan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarına büyük önem verilmektedir. Devletler, yenik düşeceklerini başlangıçta gördükleri uyuşmazlıkları çözmek için, davacıların haklı istemlerini yerine getirmekte, gerekirse yasalarını değiştirmektedir.

TÜRKİYE DE...

Türkiye adına F. Gölcüklü'nün de görev yaptığı 21 yargıçtan oluşan mahkeme üyeleri, demeciler verip, siyasi tartışmalara katılmamakta, hukuksal görüşlerini kararlarıyla açıklamaktadır. Türkiye'nin, Mahkeme'nin yargı yetkisini tanımamasına karşın, Arif Koç, Lütfü Pakelli, Abdülhak Öztürk adlı gurbetçilerimizin Federal Almanya'ya, yurttaşımız Bekir Balkandah'nın eşi Sohair Balkandah'nın İngiltere'ye karşı açtığı davalar sonucunda verilen kararlar, Avrupa hukukunun gelişimine önemli katkılar sunmuştur. Ne var ki, Türkiye'de yaşayanlar, bu olaktan yoksundur.

Kurulduğu yıldan beri üyesi olduğumuz Avrupa Konseyi ile Türkiye'nin ilişkileri üzerinde çok söz ediliyor, ama konu üzerinde hiç durulmuyor. Siyasi eleştirilerin geriletilmesi, tartışmaların hukuksal düzeyde geliştirilmesi ve topluluk ilkelerinin yasalarımıza yansımaları için, Türkiye de, öteki on dokuz ülkenin yaptığı gibi, kesinleşmiş yargı kararlarını ve yasalarını, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargısal denetimine açabilmelidir.